

Waldorfska pedagogija u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju

---

Živković, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:284984>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Sara Živković

WALDORFSKA PEDAGOGIJA U RANOM I PREDŠKOLSKOM
ODGOJU I OBRAZOVANJU

Završni rad

Petrinja, kolovoz, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Sara Živković

WALDORFSKA PEDAGOGIJA U RANOM I PREDŠKOLSKOM
ODGOJU I OBRAZOVANJU

Završni rad

Mentor: prof. dr. sc. Siniša Opić
Sumentor: doc. dr. sc. Tihana Kokanović

Petrinja, kolovoz, 2024.

Sažetak

U ovom radu može se pronaći više o samom začetniku waldorfske pedagogije, Rudolfu Steineru, koji je uistinu vodio zanimljiv život u potpunosti predan svojoj ideologiji, a to je antropozofija od koje sve kreće. Antropozofija kao filozofska i duhovna znanost povezuje materijalni i duhovni svijet čovjeka. Ona je temelj za waldorfsku pedagogiju koja veliki značaj pridaje odgoju djeteta te u tome vidi boljitak čovječanstva. Brojni su benefiti waldorfske pedagogije koja pruža djeci predškolske dobi sigurnost za svoj razvoj kroz ritam koji se dijeli na dnevni, tjedni i godišnji. Ritam je isprepleten svetkovinama kojima se njeguje tradicija, a djecu se na taj način obogaćuje i pruža im da se kreativno izraze. Sve se to odvija u okruženju koje je obogaćeno prirodnim materijalima te na taj način djeca mogu izraziti svoju kreativnost kroz različite umjetničke aktivnosti. Najviše je tu likovnih aktivnosti, ali je i euritmija koja povezuje glazbu i pokret te se naziva *vidljivim jezikom*. Jedino što waldorfska pedagogija ne posjeduje su mediji, ali to nadoknađuje na svoj način. Waldorfska pedagogija njeguje partnerski odnos odgojitelja i roditelja. Sam odgojitelj treba dati najbolju verziju sebe djetetu te zato treba biti samo refleksivan.

Ključne riječi: antropozofija; dijete; waldorfski odgojitelj; waldorfska pedagogija

Summary

This paper delves into the life and work of the founder of Waldorf pedagogy, Rudolf Steiner. Steiner led a fascinating life wholly dedicated to his ideology, Anthroposophy, from which everything stems. Anthroposophy is a philosophical and spiritual science that connects the material and spiritual worlds of humans. It serves as the foundation for Waldorf pedagogy, which places great importance on the education of children and sees it as a means for the betterment of humanity. There are numerous benefits of Waldorf pedagogy, which provides preschool-aged children with security for their development through a rhythm divided into daily, weekly and annual cycles. This rhythm is intertwined with festivals that nature tradition, enriching children and allowing them to express their creativity. All of this takes place in an environment enriched with natural material, enabling children to express their creativity through various artistic activities. The emphasis is mainly on visual arts, but there is also eurythmy, which combines music and movement and is referred to as the *visible language*. The only thing missing from Waldorf pedagogy is media, which is compensated for in other ways. Waldorf pedagogy fosters a partnership between educators and parents. Educators themselves need to offer the best version of themselves to the child, which requires them to be self-reflective.

Keywords: Anthroposophy, child, Waldorf educator, Waldorf pedagogy

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Rudolf Steiner, začetnik waldorfske pedagogije	2
3. Put do antropozofije.....	4
3.1. Teozofija.....	4
3.2. Antropozofija.....	5
3.2.1. Priroda čovjeka	5
3.2.2. Evolucija svijesti.....	6
3.2.3. Odnos između duhovnog i fizičkog svijeta	6
4. Waldorfska pedagogija	7
5. Waldorfski dječji vrtići	10
5.1. Ritam	10
5.1.1. Ritam dana u waldorfskom dječjem vrtiću.....	10
5.1.2. Ritam tjedna u waldorfskom dječjem vrtiću.....	11
5.1.3. Ritam godine u waldorfskom dječjem vrtiću	12
5.1.4. Jesenski ciklus	13
5.1.5. Zimski ciklus	13
5.1.6. Proljetni ciklus.....	14
5.1.7. Ljetni ciklus	15
5.1.8. Rođendani.....	15
5.2. Didaktičko-metodički materijali i prostor	16
5.3. Euritmija.....	17
5.4. Slobodna igra.....	17
5.5. Radno-praktične aktivnosti	18
5.6. Ritmičko kolo.....	19
5. Waldorfski odgojitelj	20
6. Zaključak	21
Literatura.....	23
Izjava o izvornosti završnog rada	25

1. Uvod

Značenje pedagogije je odgoj, a uključuje oblikovanje ljudske osobnosti i identiteta. Pedagogija je društvena znanost koja proučava, istražuje i unaprjeđuje odgoj i obrazovanje. Tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća razvija se alternativna pedagogija koja nosi zajednički naziv za različite pedagoške koncepte koji se javljaju kao alternativa prevladavajućem pedagoškom uvjerenju koji je tada vladao. Alternativne pedagogije vraćaju se djeci od kojih zapravo sve kreće te se na njih gleda kao na individue sa svim svojim interesima, mogućnostima i sposobnostima. Postoje različiti osnivači takvih koncepcija, a neki od njih su Maria Montessori, Loris Malaguzzi, Celestin Freinet, Rudolf Steiner te mnogi drugi.

Rudolf Steiner začetnik je waldorfske pedagogije, a sam je cilj ovog rada pobliže je upoznati. Osnovna karakteristika waldorfske pedagogije je holistički pristup koji prepoznaje dijete kao biće sastavljeno od tijela, duše i duha (Bakota, 2007). To se želi postići kroz intelektualni razvoj koji se stječe kroz učenje utemeljeno na iskustvu i istraživanju; emocionalni razvoj koje dijete dobiva kroz umjetničke aktivnosti i društvene interakcije; fizički razvoj koji se stječe kroz tjelesne aktivnosti i manualni rad te duhovni razvoj koji se razvija kroz sve aktivnosti, a naročito kroz različite rituale, priče i legende te umjetničke aktivnosti. Waldorfska pedagogija poznaje tri razvojne faze, a to su: prva faza koja se odnosi na djetetovo rođenje do sedme godine, potom druga faza od sedme do četrnaeste godine te treća faza od četrnaeste do dvadeset i prve godine (Seitz i Hallwachs, 1997). Svaka od ovih faza ima drugačiji fokus, a za temu ovog rada važno je spomenuti prvu fazu u kojoj se treba fokusirati na igru, imitaciju i ritam te učenje kroz igru i kreativne aktivnosti. Kako bi kod djece stvorila osjećaj sigurnosti i stabilnosti, waldorfska pedagogija je stvara putem godišnjeg, tjednog i dnevnog ritma o kojima će biti više riječi u nastavku. Odgojitelj je u waldorfskoj pedagogiji uzor i model kojeg djeca prate, a roditelji su aktivno uključeni u zajednicu dječjeg vrtića koje dijete polazi. Zbog toga se djetetu može individualnije pristupiti kako bi se emocionalno, socijalno razvilo te prepoznalo način učenja djeteta, na čemu je u waldorfskoj pedagogiji snažan naglasak. Tako se potiče ljubav prema cjeloživotnom učenju (Carlgren, 1991).

2. Rudolf Steiner, začetnik waldorfske pedagogije

Rudolf Steiner rođen je u Donjem Kraljevcu 27. veljače 1861. godine, tada dijelu Habsburške Monarhije, a danas je to Hrvatska. Bio je austrijski filozof, socijalni reformator, osnivač antropozofije i waldorfske pedagogije. Činio je peteročlanu obitelj, kao najstarije dijete uz svoju majku Franzisku, oca Johanna, sestru Leopoldinu i brata Gustava. Njegov otac bio je telegrafist na željeznici te su se zbog prirode tog posla morali često seliti (Bakota, 2007).

Osnovno obrazovanje stekao je u Neudörfu, potom je pohađao realnu gimnaziju u Wiener-Neustadtu, a fakultetsko obrazovanje stekao je u Visokoj tehničkoj školi u Beču. Od svoje najranije dobi pokazivao je interes za duhovne i filozofske teme. Stoga je njegov susret s radovima Johanna Wolfganga von Goethea bio ključan trenutak u njegovu životu. Posebno je bio impresioniran Goetheovim pristupom prirodnim znanostima, što je postalo temelj za njegov kasniji rad. Rudolf Steiner doktorirao je 1891. godine na Sveučilištu u Rostocku, disertacijom pod nazivom *Osnovni problemi spoznaje teorije s osobitim osvrtom na Fichterovu teoriju znanosti*. Postao je urednik tjednika *Magazin za literaturu*, 1897. godine (Bakota, 2007). To je bio časopis „koji je 1832. na godišnjicu Goetheove smrti u Berlinu pokrenula skupina njegovih poklonika“ (Bakota, 2007, str. 104). U studenome 1900. godine upoznaje Marie von Sievers koja mu postaje životna suputnica. Početkom 20. stoljeća povezao se s Teozofskim društvom, ali je kasnije razvio vlastitu filozofiju poznatu pod nazivom antropozofija. Krajem prosinca 1912. godine osnovano je Antropozofsko društvo.

Na poziv Emila Molta, direktora tvornice cigareta Waldorf-Astoriya u Stuttgartu, Rudolf Steiner osnovao je 1919. godine prvu *Slobodnu waldorfsku školu*. Škola je bila namijenjena za svu djecu, ne samo za djecu zaposlenika u tvornici. Rudolf Steiner imao je različite inicijative, kao što je to razvoj umijeća oblikovanja govora koje je podigao na razinu umjetnosti, „tako da je u Dornachu u okviru sekcije za umjetnost govora i glazbe nastala škola za oblikovanje govora na kojoj se već desetljećima školuju glumci, učitelji i nastavnici“ (Bakota, 2007, str. 182). Također je surađivao s liječnicima i iz te se suradnje rađa antropozofska medicina koja nudi novi pristup medicini, koji uključuje duhovne i holističke pristupe. U Stuttgartu 1922. godine, pod vodstvom Marie Steiner, osnovana je prva škola euritmije. Održao je 1924. godine i predavanja koja su postala temelj za biološko-dinamičku poljoprivredu, odnosno jedan od prvih pokreta za organski uzgoj. Rudolf Steiner bio je aktivan u širenju svojih ideja i osnivanju različitih institucija koje su

primjenjivale njegove principe i tijekom posljednjih godina svojega života. Preminuo je u Švicarskoj, u Donarchu, 30. ožujka 1925. godine. Njegovo nasljeđe nastavilo je dalje živjeti kroz waldorfske dječje vrtiće i škole diljem svijeta, biološko-dinamičku poljoprivredu te druge njegove inicijative. Iako je mnoge inspirirao, neki kritičari osporavaju znanstvenu utemeljenost njegovih tvrdnji. No svakako, Rudolf Steiner ostavio je dubok trag te njegovo djelo i dalje nastavlja inspirirati ljude po cijelom svijetu (Bakota, 2007).

3. Put do antropozofije

Steinerovo rođenje na sjecištu Istoka i Zapada gdje se susreću različite kulture zasigurno je ostavilo trag u njegovoj svijesti, koji ga je vodio kroz cijeli život. U osmoj godini života doživio je viđenje koje nije mogao ni s kim podijeliti, ali ga je potaknulo na promišljanje. Nakon toga se počeo više osvrutati na svoje duševne doživljaje te je naučio živjeti s duhovima prirode. Nastojao ih je obraditi kroz promatranje dojmova koje su na njega ostavljali, pokušavajući ih povezati s činjenicama materijalnog svijeta i razumjeti njihov odnos prema stvarnosti. Stoga nije neobično, kada mu se ukazala prilika da postane predavač u Teozofskom društvu, da ju je prihvatio. Jer su tada oni jedini bili zainteresirani za duhovne spoznaje te je među njima pronašao svoju publiku (Bakota, 2007).

3.1. Teozofija

Božanska mudrost je značenje teozofije, a prema Steineru to je „ono prema čemu čovjek može najviše uzdići svoj pogled“ (Bakota, 2007, str. 150). Teozofija je filozofski i duhovni pokret koji istražuje temeljne istine o božanskoj mudrosti, univerzumu i ljudskoj prirodi. Kombinira elemente različitih religijskih, filozofskih i znanstvenih tradicija kako bi ponudila uvid u duhovni razvoj i evoluciju svijesti. Osnivačica teozofije je Helena Petrovna Blavatsky. Osnovala je Teozofsko društvo 1875. godine zajedno s Henryjem Steel Olcottom i Williamom Quan Judgeom. Blavatsky je bila ključna figura u razvoju teozofije i njenim učenjima (Blavatsky, 2020).

Steiner je uvijek naglašavao da će govoriti samo o onome što je neposredno iskusio na duhovnoj razini. U svojim istraživanjima nije tolerirao nikakve netočnosti i zahtijevao je od sebe najvišu razinu discipline. Smatrao je da duhovna znanost mora biti jednako točna kao i materijalna znanost, a kao duhovni istraživač trebao je primjenjivati jednako stroge metode istraživanja kao što to čine prirodoznanstvenici. Razlika je samo u tome što duhovna znanost ne ograničava svoje spoznaje na osjetilni svijet, već obuhvaća i nadosjetilni svijet. Steiner je izuzetno cijenio orijentalnu mudrost i njezino bogatstvo znanja o kozmologiji i pretpovijesnim razdobljima čovječanstva. Na početku svoje predavačke karijere koristio je istočnjačku terminologiju kako bi ga slušatelji bolje razumjeli. Međutim, s vremenom je razvio ezoteričnu terminologiju i način izlaganja prilagođen suvremenoj svijesti zapadnog čovjeka. Iako je poštovao izvorne vrijednosti indijske kulture, smatrao je da je to prošlost koja nadopunjuje i

priprema budućnost. Vjerovao je da čovjek zapadne civilizacije, čije je obrazovanje utemeljeno na prirodoznanstvenom materijalizmu, može pronaći put u duhovni svijet samo uz pomoć suvremene zapadnjačke duhovne znanosti (Bakota, 2007). Također je naglašavao da prirodne materijalističke znanosti nisu rezultat pogrešnog razvoja čovječanstva, već su dio evolucijskog puta ljudskog intelekta. Zbog svojih uvjerenja koja su bila drugačija od Teozofskog društva, odvaja se od njih te stvara Antropozofsko društvo (Bakota, 2007).

3.2. Antropozofija

U Kölnu 1921. godine osnovano je Antropozofsko društvo. U svojem govoru tada izlaže kako Antropozofsko društvo treba biti temelj za ulazak u više moralne sfere, a iznad svega, trebalo bi spriječiti pojave poput ponosa, taštine, ambicije i želje za brzim dostizanjem najviše mudrosti, koje su se lako infiltrirale u teozofski pokret. Steiner je smatrao da antropozofija kao duhovna znanost treba sadržavati sam život. Razumio je da se ljudi bave antropozofijom zbog svojih unutarnjih potreba, bilo da su u potrazi za religijom, znanošću ili umjetnošću, te je vjerovao da im ona treba omogućiti da pronađu ono što traže (Bakota, 2007).

Antropozofija je filozofski i duhovni pokret koji se temelji na ideji da postoji duhovna dimenzija stvarnosti koja je dostupna ljudskoj spoznaji kroz razvoj unutarnjih sposobnosti. Antropozofija pokušava povezati znanstveno proučavanje materijalnog svijeta s istraživanjem duhovnih stvarnosti, te se bavi pitanjima kao što su priroda čovjeka, evolucija svijesti i odnos između duhovnog i fizičkog svijeta (Steiner, 2002).

3.2.1. Priroda čovjeka

Priroda čovjeka je višedimenzionalna i sastavljena od četiri glavna tijela, a to su: fizičko tijelo koje je materijalno i dijeli ga se s mineralnim svijetom te je podložno prirodnim zakonima; eterično tijelo ili životno tijelo povezano je s rastom, regeneracijom i životnim procesima te ono upravlja vitalnim silama koje održavaju fizičko tijelo živim i funkcionalnim, a dijeli se s biljnim svijetom; astralno tijelo povezano je s osjećajima, željama, strastima i svjesnim iskustvima, ono omogućava doživljavanje emocija i osjetilnih percepcija te ga dijelimo sa životinjskim svijetom; Ja je individualna duhovna jezgra ili ego, koja je jedinstvena za svakog čovjeka. Ja je središte svijesti i identiteta te je odgovorno za samosvijest, slobodnu volju i moralni razvoj. Ja omogućava integraciju i harmonizaciju prethodnih triju tijela. Cilj je postići balans između

fizičkog, eteričnog, astralnog i duhovnog aspekta, te razvijati unutarnje sposobnosti koje omogućuju dublju spoznaju i povezivanje s duhovnim svijetom (Steiner, 2002).

3.2.2. Evolucija svijesti

Prema Steineru, ljudska svijest prolazi kroz različite faze razvoja koje odgovaraju povijesnim razdobljima. Svaka faza evolucije svijesti predstavlja različite sposobnosti percepcije i razumijevanja svijeta. Antropozofija tvrdi da je trenutni materijalistički pristup znanosti i životu samo jedna etapa na putu razvoja svijesti, koja će se u budućnosti transformirati u duhovno osvješteniji pristup. Ova evolucija uključuje integraciju materijalnih i duhovnih aspekata postojanja, čime se omogućava sveobuhvatnije razumijevanje i iskustvo stvarnosti (Steiner, 2002).

3.2.3. Odnos između duhovnog i fizičkog svijeta

Antropozofija naglašava duboku povezanost između duhovnog i fizičkog svijeta. Prema Steineru, fizički svijet nije odvojen od duhovnog, već su oba aspekta stvarnosti neraskidivo povezana. U antropozofskom pristupu, fizički svijet je manifestacija duhovnih stvarnosti. Svaka fizička pojava ima svoje duhovne korijene i značenje. Svijet materije je rezultat duhovnih procesa, duhovne istine mogu se spoznati kroz pažljivo promatranje i razumijevanje materijalnog svijeta (Steiner, 2002).

4. Waldorfska pedagogija

Rudolf Steiner izgradio je waldorfsku pedagogiju na znanstvenom i antropozofijskom temelju te na temelju svojih religioznih iskustava uz naučavanja nekih istočnih i zapadnih religija. Želio je svoje pothvate zaogrnuti znanstvenim plaštem. A istovremeno ih je povezao s duhovno-religijskim teorijama, koje je nazivao duhovnim znanostima, vjerujući da materijalni i duhovni svjetovi teku paralelno i skladno. Od istočnih religija preuzeo je pojmove karma i reinkarnacija, a od zapadne religije kršćanska shvaćanja svijeta (Bezić, 1999).

Waldorfska pedagogija posebno poštuje dijete te iznad svega poštuje duhovnost i slobodu djetinjeg bića. Steiner je dobro uočio važnost pedagogije za budućnost čovječanstva te s razlogom naglašavao potrebu odgoja mladih generacija. Vrijedan element waldorfske pedagogije je i povezanost doma i dječjeg vrtića (Bezić, 1999).

Osnovna načela za djecu predškolske dobi su uzor i oponašanje te ritam i ponavljanje. Na sposobnost oponašanja kod djece veliki trag ostavlja okolina djeteta, svi predmeti i događaji te to ima uzorni karakter jer u toj dobi dijete ima urođenu sposobnost oponašanja ne samo vanjskih izraza, oblika i gesti, već i unutarnjih raspoloženja i stavova. Stoga, uzor i oponašanje djeluju na svim područjima razvoja djeteta, kako tijekom vanjskih aktivnosti, tako i kroz unutarnji stav odgojitelja. Aktivnosti odraslih trebaju biti pregledne, lake za praćenje te se provoditi s predanošću, koncentracijom i veseljem. Podučavanje nije potrebno ako dijete samo ne postavi pitanje. Odgojitelj svojim stavom prema radu i vlastitim pokretima potiče i motivira djecu, stvarajući preduvjete i prilike, ali prepušta djeci da sama odluče što će oponašati i da postanu aktivna (Carlgren, 1991). Snaga oponašanja najjača je u prve dvije i pol godine djetetova života, kada dijete uči osnovne ljudske sposobnosti: hodanje, govor i mišljenje (Carlgren, 1991). Ritam daje snagu, sigurnost, orijentaciju i djeluje harmonizirajuće. Aktivnosti koje se ponavljaju omogućuju učenje bez intelektualnog pojašnjavanja te je ponavljanje prirodna potreba djeteta.

Seitz i Hallwachs (1997) navode najvažnija pedagoška načela Rudolfa Steinera, a to su:

- a) strahopoštovanje prema duhovnom podrijetlu djeteta, jer treba oslušivati pravu prirodu djeteta, a ne putem odgoja ili prema vlastitim uvjerenjima usaditi nešto u dijete;

- b) odgoj *onoga što čovjek donosi sa sobom*, u ovome odgojitelju pomaže intuicija, oslušivanje djeteta i istraživanje što je dijete donosi sa sobom te što bi za njegov život bilo dobro;
- c) temperamenti pomažu kako pristupiti što individualnije pojedinom djetetu;
- d) sedmogodišnja razdoblja koja povezuju tjelesnu i psihološku promjenu ljudskog bića u određenom razdoblju, a to čovjeku donosi sjedinjenje sa sobom i cijelim svijetom;
- e) sveobuhvatno shvaćanje u kojoj je Steinerova namjera bila da ujedini umjetnost, znanost i religiju;
- f) osposobljavanje osjetila, jer kroz njih svijet ulazi u čovjeka; Steiner prepoznaje 12 osjetila, a to su: *vanjska osjetila* – ja osjetilo, osjetilo za razmišljanje, osjetilo za riječi i osjetilo sluha te su oni podređeni mišljenju, *unutarnja osjetila* – osjetilo za toplinu, osjetilo vida, osjetilo okusa i osjetilo mirisa te su oni podređeni osjećajima, htijenje pripada osjetilu ravnoteže, osjetilo za kretanje, osjetilo života i osjetilo opipa koja su također *unutarnja osjetila*;
- g) samoodgoj odgojitelja, jer se smatra da onaj tko želi odgajati, ne može izbjeći razmišljanje o samom sebi, a to je prvi korak u radu na sebi koji ima cilj stvaranja prirodnog autoriteta.

Rudolf Steiner govori još i o razvojnom pristupu djeci, učenju kroz umjetnost i praktične aktivnosti, integraciji aktivnosti, ulogama odgojitelja, emocionalnom i socijalnom razvoju, očuvanju djetinjstva te holističkom pristupu zdravlju. U nastavku će biti opisana načela rada dječjeg vrtića *Mala vila*¹, u kojima se prepoznaje sve ranije rečeno. Navedeno je devet načela rada, a to su:

- a) *ljubav i toplina*, ovo ponašanje i ophođenje, kako vanjsko tako i unutrašnje, čine temelj predškolskog odgoja u waldorfskom vrtiću i značajno utječu na djecu koja ih usvajaju putem oponašanja;
- b) *razvoj osjetila* jer dobra osjetilna integracija omogućava pravilno funkcioniranje čitava bića;
- c) *kreativno/umjetničko izražavanje* odnosi se na sve aktivnosti koje odgojitelj nudi djeci kako bi se ona mogla što prirodnije izraziti;

---

¹ Godišnji plan i program odgojno-obrazovnog rada za pedagošku 2022./2023., Waldorfskog dječjeg vrtića *Mala vila*

- d) *svrhovita aktivnost odraslih osoba* kao model za dječje oponašanje odnosi se na životno praktične aktivnosti kroz koje djeca iskušavaju unutarnji stav prema radu (smisao svrhovitosti, predanost, briga...);
- e) *slobodna maštovita igra* koja proizlazi iz njihove jedinstveno oblikovane duše i duha te jedinstvenog iskustva svijeta u kojem žive, a odgojitelji su tu samo kako bi obogatili okolinu za tu igru;
- f) *zaštita sila djetinjstva* koja se postiže tako da se odgojitelj nastoji suzdržavati od verbalnih uputa, a to se postiže prepoznatljivim ritmom i aktivnostima gdje je potreba za verbalnim uputama znatno smanjena;
- g) *zahvalnost, poštovanje i znatiželja* – zahvalnost i poštovanje koje djeca stječu oponašanjem uzora, odnosno odgojitelja i znatiželja koja je prirodan način učenja djece;
- h) *zadovoljstvo i duhovnost/humor*;
- i) *odgojitelj koji slijedi put unutrašnjeg razvoja*.

Zdrav razvoj pojedinca je glavni cilj waldorfske pedagogije, zbog čega se naglasak stavlja na autentičnost i izvornost stvarnosti. Iz tog razloga se waldorfska pedagogija protivi medijima te ih tek u svoj odgoj i obrazovanje uključuju pred kraj osnovnoškolskog obrazovanja. Waldorfski pedagozi glavne kritike medijima usmjeravaju na njihovu slabu uključenost osjetila i negativan utjecaj na cjelokupnu senzoričku integraciju, što ometa zdrav razvoj djetetova tijela, duše i duha (Schneider i sur., 2002 prema Douthik, 2015). Waldorfska pedagogija protivi se preranoj uporabi medija, a antropozofska kritika medija je u nekritičkom konzumiranju medija i nesvjesnom primanju njihovih poruka (Seitz i Hallwachs, 1997). Zbog toga se u waldorfskim vrtićima pričaju legende, pjevaju tradicijske pjesme, pričaju priče koje su plod mašte djece ili odgojitelja, ne koristi se radio ili druga tehnika za prijenos zvuka, nego isključivo glazbeni instrumenti te djeca sama izrađuju svoje slikovnice.

5. Waldorfski dječji vrtići

Waldorfska pedagogija prepoznaje kako dijete u prvom sedmogodišnjem razdoblju ne opisuje samo osjetilna percepcija, nego i velika neritmičnost koju ono ne može samo uspostaviti. Stoga je zadaća roditelja i odgojitelja pružiti mu tu strukturu. Okruženje s jasnim ritmičkim obrascima pomoći će pravilnom razvoju djetetovih organa i njihovog ritma, te će pozitivno utjecati na jačanje volje i usvajanje korisnih navika (Valjan Vukić i Berket, 2018). Djeca stoga u tom razdoblju traže uzore koje mogu oponašati, a to su odrasli. Oponašajući, djeca na prirodan način uče, „te je bitno da se odrasli, u dječjoj prisutnosti, ponašaju savjesno i oprezno, djelujući ritmički i u skladu s vlastitom prirodom“ (Valjan Vukić i Berket, 2018, str. 209).

5.1. Ritam

Ritam označava pravilnu izmjenu ili ponavljanje elemenata. Kao takav jedan je od osnovnih načela u strukturi prirode i „nalazimo ga unutar čovjeka (kucanje srca, udah i izdah, koraci) i izvan njega u prirodi (kiša, dan i noć, izmjena godišnjih doba, rađanje i umiranje, drvoredi, plima i oseka itd.)“ (Valjan Vukić i Berket, 2018, str. 209). Steiner ističe da se kod djece ritam disanja manifestira kroz ravnotežu između odmora, kada dijete boravi unutra, te aktivnosti, kada je usmjereno prema vanjskom svijetu. Ta ravnoteža je izuzetno važna za djecu do sedme godine života prije nego što dođe do promjene zubi. Dobrobit djeteta ovisi o pravilnom balansu između odmora i aktivnosti (Valjan Vukić i Berket, 2018). Na taj način dijete stječe osjećaj sigurnosti i gradi svoje samopouzdanje. Stoga waldorfski vrtići ustraju na ritmu koji djeluje harmonizirajuće, ljekovito i daju djetetu životnu snagu, usvaja pojam vremena i sposobnost sjećanja. Ritam brzo prelazi u naviku, koja se brzo usvaja i postaje neupitna, a time se lišavamo potrebe za smjernicama i uputama. Pedagoška godina u waldorfskom vrtiću temelji se na ritmu povezanom s izmjenama godišnjih doba, tjedna i dana. Ritmičnost godišnjih doba odražava se kroz proslave različitih svetkovina, što djeci omogućuje da se prisjete svojih korijena i istraže svoju duhovnost. Tjedni ritam temelji se na izmjeni umjetničkih aktivnosti, dok se dnevni ritam oslanja na uravnoteženu izmjenu umjetničkih, životno radnih i slobodnih kreativnih aktivnosti djece i odgojitelja, prema principu „udah, izdah“ (Valjan Vukić i Berket, 2018).

5.1.1. Ritam dana u waldorfskom dječjem vrtiću

„Udah“ su sve aktivnosti koje provodi odgojitelj, a „izdah“ su sve aktivnosti koje dijete samo osmisli. Upravo se na izmjenama tih aktivnosti temelji ritam godine, ritam tjedna, pa tako i ritam

dana. Dnevni ritam izuzetno je koristan za djecu jer im jača osjećaj sigurnosti i dosljednosti (Valjan Vukić i Berket, 2018). U nastavku je opisan dnevni ritam u Waldorfskom dječjem vrtiću *Neven*². Ujutro odgojiteljica okuplja djecu za jutarnji pozdrav koristeći pjesmu ili izreku. Doručak počinje jutarnjom zahvalom. Nakon doručka slijede pedagoške aktivnosti koje uključuju umjetničke i radne zadatke u malim grupama, nakon čega se djeca upuštaju u zajedničke vođene i slobodne igre. Nakon igre, odgojiteljica koristi pjesmicu kako bi potaknula djecu na pospremanje. Slijedi svakodnevna voćna užina nakon koje se održava zajednička aktivnost, takozvano waldorfsko kolo, pod vodstvom odgojiteljice. Izlazak na zrak (u dvorište vrtića ili u šetnju) organizira se u manjim grupama kako bi se izbjegla gužva u garderobi. Nakon boravka na zraku, djeca ulaze u vrtić u grupama, pripremaju se za ručak, peru ruke te zajednički postavljaju stolove i pribor za jelo. Nakon ručka djeca obavljaju higijenu zuba, koriste WC školjku i odlaze u krevetiće za popodnevni odmor. Odgojiteljica stvara mirnu atmosferu sviranjem na dječjoj liri, pjevanjem ili pričanjem bajki. Nakon popodnevnog odmora, djeca imaju užinu i slobodnu igru do dolaska roditelja. Sve aktivnosti u vrtiću počinju u isto vrijeme, a o dnevnom ritmu i vremenu užina odlučuje odgojiteljsko vijeće prema potrebama djece.

5.1.2. Ritam tjedna u waldorfskom dječjem vrtiću

Ritam dana također ovisi i o ritmu tjedna, odnosno o danu u tjednu. Svaki dan u tjednu svojim imenom upućuje „na prijašnju povezanost između promjena na nebu (kretanja zvijezda i planeta) i kvalitete dana. Koliko su planete međusobno različite, toliko različitim se mogu doživjeti kvalitete pojedinog dana u tjednu“ (Valjan Vukić i Berket, 2018, str. 222).

Ponedjeljkom, odgojitelj uz zvuk poznate pjesme okuplja djecu. Nakon uvodne relaksacije djeca odlaze za stol gdje ih čeka tehnika slikanja mokro na mokro. Služeći se jednom od tri osnovne boje, odgojitelj slika zajedno s djecom pričajući im priču o boji, naprimjer žutom suncu, plavom nebu i drugo. Kada su radovi gotovi i osušeni, spremaju se u dječje mape, a ne izlažu se na pano jer se cijeni unutarnji proces kojim je dijete doživjelo boju, a ne dobiveni produkt.

Utorak kreće igrama za prste ili gestovnim igrama kojima djeca zagriju svoje ruke te ih one pripreme za oblikovanje pčelinjeg voska koji je tvrd, ali u njihovim rukama postaje podatan i lak za oblikovanje. Vosak s kojim se radi uvijek je u jednoj boji s obzirom na godišnje doba. Ova aktivnost pomaže djeci u jačanju fine motorike, razvija kreativnost, strpljenje i samopouzdanje.

---

² <https://www.waldorfskidjecjivrticneven.hr/ritam/>, preuzeto 8. 7. 2024.

Srijeda je posvećena crtanju pastelima. Djeca se koriste posebnim pastelima izrađenim od pčelinjeg voska, koje su posložene u krug na drvenim podlošcima. Motiv crtanja nije unaprijed određen, već se djeci omogućuje da se prepuste svojoj mašti. Za predškolce, srijedom je uključena i euritmija pod vodstvom kvalificiranog euritmista.

Četvrtkom se djeca pretvaraju u male pekare. Nakon doručka i samoosmišljene igre, djeca stavljaju na sebe pregače, sjedaju za stol i oblikuju vlastiti kruh. U ovoj aktivnosti djeca posebno uživaju te razvijaju finu motoriku.

Petak, posljednji dan u tjednu, namijenjen je različitim aktivnostima vunom i koncem. Prije završetka boravka u vrtiću, djeca pomažu odgojiteljima u pospremanju kako bi vrtić bio čist i spreman za sljedeći tjedan (Valjan Vukić i Berket, 2018).

5.1.3. Ritam godine u waldorfskom dječjem vrtiću

U waldorfskoj odgojnoj skupini djeca se usmjeravaju prema ritmu prirode, obilježavajući izmjenu kršćanskih i svjetovnih blagdana kroz specifične aktivnosti i sezonske teme koje se odražavaju u uređenju vrtićkog prostora. Stoga se u waldorfskom vrtiću prepoznaju jesensko, zimsko, proljetno i ljetno razdoblje. Heckmann govori o kvalitetama svakog pojedinog doba te kako ono omogućuje sjećanja na prošla vremena i veselje zbog budućeg vremena. „Priroda nam pomaže zapamtiti prošla iskustva i veseliti se budućima“ (Heckmann, 2011, prema Valjan Vukić i Berket, 2018).

Svetkovine imaju važno mjesto u waldorfskoj pedagogiji, obuhvaćajući religijske blagdane, posebno kršćanske jer je Steiner svoju pedagogiju temeljio na kršćanstvu. Četiri ključne točke u godini obuhvaćaju blagdan Uskrsa, svetog Ivana, svetog Mihaela i Božić. Ipak, waldorfski pristup prilagođava se kulturnom kontekstu u kojem djeluje. Stoga, u drugim kulturnim krugovima koji nisu kršćanski, obilježavaju se njihove vlastite svetkovine s odgovarajućom religijskom ikonografijom (Valjan Vukić i Berket, 2018). Djeca ne moraju razumjeti određenu svetkovinu, nego je trebaju doživjeti. Prepušta im se priprema za svetkovinu koja se sastoji od svetkovnog stola koji predstavlja sliku vanjske prirode, stolnjaka koji je različite boje ovisno o svetkovini, slike koja je reprodukcija umjetničkih djela na kalendarima ili razglednicama koje su direktno povezane s trenutnom svetkovinom, upaljene svijeće koja predstavlja odraz unutarnjeg svijetla i topline koja se želi probuditi, pjesme i stihova, priča koje mogu biti izmišljene od strane odgojitelja, izvorne narodne priče ili bajke (Valjan Vukić i Berket, 2018).

5.1.4. Jesenski ciklus

Jesen je vrijeme kada biljke jačaju svoje korijenje, a lukovice se pripremaju za izbijanje. Vrtni patuljak ili gnom čuvar je zemljinih minerala koje hrane korijenje svih biljaka. Stoga nije neobično da se u dvorištima waldorfskog vrtića može pronaći jesenski vrtni patuljak (Valjan Vukić i Berket, 2018).

U jesenskom ciklusu slavi se svetkovina zahvale za žetvu, koja se proteže kroz cijeli rujan: 29. rujna se obilježava blagdan svetog Mihaela i 11. studenoga blagdan svetog Martina. Zahvalom žetve započinje jesenski ciklus. Zahvalnost se u waldorfskim vrtićima prikazuje donošenjem jesenskih plodova koji se stavljaju na svetkovni stol te se još prikazuje kroz stihove, pjesme i kola. Blagdan svetog Mihaela obilježava se tako da se na svetkovni stol s jesenskim plodovima stavlja portret svetog Mihaela s motivom borbe sa zmajem i vage. U jednoj posudi vage stavljen je veliki crni kamen, a u drugu posudu djeca svakog dana stavljaju po jedan lijepi kamenčić koji pronađu u okolini te to rade dok težina *dobrog* ne prevagne. Djeci se priča o svetom Mihaelu i njegovoj pobjedi nad zmajem. Rade Mihaelov kolač koji jedu nakon obreda puštanja zmaja. Taj obred simbolizira čovjekovo držanje zlih sila u svojim rukama, pod kontrolom (<https://www.waldorfska-skola.com/hr/dogadjanja/svetkovina-miholje>). Za blagdan svetog Martina izrađuju se lampioni. Djeca dolaze s roditeljima, pale lampione i pjevaju marijanske pjesme koje su naučili. Potom djeca traže sakrivene lučice koje pale svjetlom iz svojih lampiona (<https://www.waldorfska-skola.com/hr/dogadjanja/svetkovina-martinje>).

5.1.5. Zimski ciklus

U ovom razdoblju zemlja je udahнула sve svoje snage i postaje najbudnija u svojoj unutrašnjosti. Tako se i ljudi uranjaju u sebe te se *čuvaju tame* jer „sada kad je svjetlo vanjskog Sunca najbljeđe, a njegova toplina najnemoćnija, sada je vrijeme kad se duša povlači u tamu, ali u sebi može pronaći unutarnje, duhovno svjetlo“ (Steiner, 2007). Proslava svetkovina počinje dolaskom došašća, a nastavlja se obilježavanjem svetog Nikole, Badnjaka, Božića i Sveta tri kralja.

Razdoblje došašća pruža nove mogućnosti za svetkovni stol, koji se može pretvoriti u adventski vrt ili Marijin zvjezdani put. Obje opcije služe kao adventski kalendar i vode djecu kroz uzbudljivo iščekivanje Božića. Na tamnoplavoj marami postavlja se bijela ili crvena svijeća u sredini te mala zdjelica sa zlatnim zvjezdicama od zlatnog kartona, po jedna za svaki dan

došašća. Svakog dana pali se svijeća i iz zdjele se vadi jedna zlatna zvijezda koja se stavlja na tkaninu, a na zvijezde se dodaje jedan novi anđeo tako da na sam Božić skupina anđela dočeka malog Isusa.

Ovaj vrt može uključivati i prikaz jaslaca izrađenih tijekom posljednjih dana došašća. Mali Isus se, naravno, pojavljuje u jaslama samo u odgovarajuće vrijeme. Tradicionalni adventski vijenac izrađuje se od grančica smreke i postavlja na pladanj u sredini stola. Svijeće se pale za vrijeme obroka ili priča, donoseći svjetlost i toplinu sobi i srcima. Kako se Božić približava, adventski vijenac ustupa mjesto osvjetljenom božićnom drvцу. Svetkovni stol, ako je moguće, pretvara se u prizor jaslaca ispod grančica. U daljini tri mudraca započinju svoj put koji završava 6. siječnja, kada stižu do malog Isusa. Dotad su se pastiri već vratili svojim stadima, a velika zvijezda zauzima mjesto gdje je bio anđeo. Drvce i ostali zeleni ukrasi uklanjaju se nakon Sveta tri kralja prema tradiciji. Ostaju samo nekoliko zlatnih zvjezdica koje doprinose blagdanskome raspoloženju Sveta tri kralja. Stol se zatim prekriva jednostavnim tkaninom, poput svile ili baršuna u *kraljevskoj* boji. Na stol se postavljaju tri svijeće u jarkim crvenim, plavim i zelenim nijansama, u zlatnim svijećnjacima, kao podsjetnik na tri mudraca. Svijeće mogu ostati na stolu tijekom većeg dijela siječnja kao sjećanje na bogatstvo Božića (Bašić, 2006, prema Valjan Vukić i Berket, 2018).

5.1.6. Proljetni ciklus

Proljeće poziva ljude da *upoznaju sami sebe*. Svetkovine koje se slave u proljetnom ciklusu jesu: Svijećnica, Valentinovo, karneval, Uskrs, Uzašašće, Duhovi.

Svetkovni stol u ovom godišnjem ciklusu predstavlja vrt. Na njemu se oblikuje improvizirana pećina od gline s grančicom koja simbolizira uskrsno stablo. Oko pećine se grade mostovi i vijugavi putevi, a u središtu je jezero koje simbolizira uskrsnu vodu. Šest malih bijelih svijeća postavlja se duž puta između stabla i pećine. Dan karnevala u waldorfskim vrtićima obilježava se tako da djeca zajedno s roditeljima oživljavaju stare zanate. Na Cvjetnicu, u prikladnom trenutku, pali se velika svijeća u vrtu i njome se upali prva svjećica koja je najdalje od pećine. Svakog dana, u isto vrijeme ako je moguće, pali se iduća svjećica, sve do Velikog petka kada se pali zadnja svijeća na ulazu u pećinu. Velika subota je dan čekanja kada se pali samo velika svijeća za vrijeme priče. Tijekom Velikog tjedna, djeca i odgojitelji pripremaju prenočište za uskrsnog zeca, ostavljajući mu svakog dana hranu. Na kraju Velikog tjedna, na sam Uskrs,

uskrсни zec im iz zahvalnosti ostavlja poruku novog života – pisanicu za svako dijete. Zec simbolizira plodnost, dok jaje predstavlja klicu novog života i simbol vječnosti. Običaj ukrašavanja i traženja jaja donosi veliku radost i posebno uskršno iskustvo za dijete. Slijedi bojenje jaja bojama koje predstavljaju četiri elementa (ljubičasta za zemlju, plava za vodu, žuta za zrak i crvena za vatru), a zatim ih odgojitelj skriva u vrtu oko vrtića. Na Veliki petak djeca ih traže, čime uče da ništa u životu ne dolazi samo od sebe i da se za postizanje ciljeva treba truditi. Uzašašćem se obilježava Kristovo uznesenje u nebo te se smatra da su ga apostoli tražili među oblacima. Zbog toga je slika oblaka važna u waldorfskim vrtićima, a prate je aktivnosti koje uključuju razmišljanje o prirodi oblaka, njihovim mogućnostima uzdizanja i mijenjanja. Za blagdan Duhova na stol se postavlja jedna velika svijeća te dvanaest manjih svijeća kao simbol Isusa i njegovih učenika. Često se taj dan slavi pjesmom i stihovima, gdje svatko pali svoju svijeću plamenom središnje svijeće, čime se stvara osjećaj zajedništva s ljudima s kojima smo povezani (Valjan Vukić i Berket, 2018).

5.1.7. Ljetni ciklus

Ljeti se ljudska duša pasivno prepušta događajima u svijetu, teži sanjanju izvan vlastita bića. Svetkovina koja se obilježava u ovom godišnjem ciklusu je sveti Ivan (Ivanje). Dolaskom Ivanja, fokus svetkovnog stola prebacuje se na vrt kako bi se bolje doživjeli svi plodovi ljeta, mirisi i zvukovi. Aktivnosti koje prate taj događaj u waldorfskom vrtiću uključuju pjesme i plesove na otvorenom uz vatru, koja ima sposobnost mijenjanja materije. Paljenjem onog što je nekorisno u nama, dobivamo snagu da se izdignemo iznad sebe i skočimo iznad svoje unutarnje vatre Ivanjske (Valjan Vukić i Berket, 2018).

5.1.8. Rođendani

Rođendan je posebna svetkovina za svako dijete, slavi se neovisno o godišnjem ili tjednom ritmu. U waldorfskoj tradiciji rođendanima se pridaje veliko značenje. Svaka godina donosi nove vještine i znanja za dijete, posebno u vrtićkoj dobi (tri do šest godina). Rođendani se slave kako bi djeca osjetila koliko su važna i posebna.

Svetkovni stol pretvara se u rođendanski svetkovni stol, ukrašen tkaninama, svježim cvijećem i biljkama te bijelom svijećom i svjećicama koje predstavljaju godine djeteta. Na stolu se nalazi i *vilinski poklon*, izrađen od strane odgojitelja i prilagođen djetetovoj dobi, naprimjer trogodišnjaci dobivaju krpene lutkice, životinjice ili loptice, četverogodišnjaci lutke za lutkarske

improvizacije ili drvene igračke, dok predškolci dobivaju vrećicu s blagom. Na rođendanski svetkovni stol mogu se staviti minerali i simboli iz rođendanske priče (kolijevka, anđeo čuvar). Djeca iz grupe izrađuju čestitke za slavljenika, a odgojitelj upisuje njihove želje. Proslavi prisustvuju i roditelji koji odgojitelju daju informacije o djetetovu rođenju i važnim događajima u njegovu životu kako bi se te informacije uključile u personaliziranu rođendansku priču. Dan prije slavlja, roditelji s djecom kod kuće rade tortu te ako su slobodni, sudjeluju u proslavi rođendana u vrtiću. Na dan rođendana jutro započinje uobičajeno, nakon jutarnje slobodne igre, dolazi vrijeme za vođene aktivnosti posvećene proslavi rođendana. Odgojitelj i djeca postavljaju stolice u polukrug stvarajući poseban ugođaj. Slavljenik odabire svoje pomoćnike koji dobivaju posebne krune, dok on sam nosi rođendansku krunu i sjedi na posebno pripremljenom stolcu. Odgojitelj otkriva rođendanski stol i pali veliku svijeću, započinjući priču ili predstavu. Slavljenik pali malu bijelu svjećicu za svaku godinu svojeg života dok priča teče. Nakon završetka priče, slavljenik dobiva darove, a ostala djeca mu čestitaju i pjevaju rođendansku pjesmu. Proslava završava gašenjem svijeća, vraćanjem stolaca i pripremom stola za užinu kada se jede rođendanska torta (<http://thewonderofchildhood.com/2011/07/waldorf-kindergarten-birthdays/>).

5.2. Didaktičko-metodički materijali i prostor

U vrtiću dominira boja breskve jer kada se ta boja nanese na zid, stvara se dojam da je zid *oživio*. Cijeli prostor, a posebno svetkovni stol odražava u kojem su godišnjem dobu ili svetkovini (Seitz i Hallwachs, 1997). Waldorfski vrtići posjeduju malo gotovih stvari ili igračaka. Naravno da imaju olovke, krede, kistove, stolove i stolice te nekoliko izgledom jednostavnih igračaka. Najviše su zatupljeni prirodni materijali poput školjaka, kamenčića, grančica i slično. S takvim stvarima dijete može činiti različite stvari te izražavati svoju kreativnost. Posjeduju i različite *prave* stvari kao što su primjerice slike, ukrasni predmeti, marame, ali one najviše služe za ukrašavanje svetkovnog stola. Najvažniji ostaju samo zamišljajući predmeti koji su proizvodi dječje mašte (Calgren, 1991). Polazište svega toga jest da je predmet učenja cijeli svijet i čovjek te je potrebno, koliko god je moguće, učiti preko realnog svijeta. Slikovnice se rijetko koriste. Sve igračke i materijali imaju stalno mjesto na policama i u košarama. Djeca se mogu igrati lutkama u intimnu kutku (Seitz i Hallwachs, 1997).

5.3. Euritmija

Ime ovoj umjetnosti dala je Maria von Sivers koja ju je tako nazvala prema grčkoj riječi *eurythía*. U Grčkoj je imala značenje ritmičkog reda i ritmičkog pokreta, a utemeljio ju je Steiner (Bakota, 2007). Euritmija je *vidljiv jezik*, kroz koji svaki vokal i svaki ton ima svoj specifični pokret, a vodi je specijalizirani euritmičar. To je aktivnost kroz koju se aktiviraju sve duševne snage i čitavo ljudsko tijelo (Calgren, 1991). Dijete se stavlja u taj vidljivi jezik, „gdje – kao što glas kao duševni izraz nešto znači u čujnom jeziku – svaki pokret prsta, svaki pokret ruke, svaki pokret cijeloga tijela predstavlja stvarni govorni glas koji sada postaje vidljiv“ (Steiner, 1995, str. 42). Euritmija razvija i tjelesnu inteligenciju, jer u euritmiji svako slovo i svaki ton imaju svoj pokret. Kroz euritmiju je ujedinjen govor i glazba te oni postaju vidljivi kroz izvedene pokrete. Primjerice, u glasovnoj euritmiji djeca pokazuju različite glasove prisutne u pjesmi, dok u tonskoj euritmiji predstavljaju sve tonske intervale glazbene kompozicije (Valjan Vukić i Miočić, 2014). Svrha euritmije jest njegovanje skladnog odnosa između duhovno-duševnog i tjelesnog aspekta. Prilagođena je životnoj dobi djeteta, važna je za harmoničan razvoj djeteta i doprinosi razvoju socijalnih vještina. Euritmija je povezana s *bajkovitim* te stoga koristi ravne i zakrivljene linije u pokretu (krug kao osnovni oblik i razni pokreti rukama) što potiče djecu na imaginativno uživljavanje u bajke. Nastava ovog specifičnog *predmeta* poštuje prirodnost pokreta, čime se postiže učenje putem oponašanja. Realizira se grupnim koreografskim oblicima, gdje je koncentracija na vlastiti pokret i djelovanje uvijek povezana sa socijalnom sposobnošću uživljavanja u pokrete drugih, čime se potiče empatija. Također djeluje terapijski na neke poteškoće s motorikom (Valjan Vukić i Miočić, 2014).

5.4. Slobodna igra

Kroz igru dijete istražuje i upoznaje svijet oko sebe. Igra je spontana aktivnost koja ga veseli i opušta te je urođena potreba i znatiželja svakog djeteta. Kroz igru dijete razvija svoj tjelesni, psihomotorni, emocionalni, socijalni i kognitivni razvoj, stvarajući tako zdrave temelje za buduće funkcioniranje kao osobe. Za dijete, igra je odraz njegova razvoja (https://www.sumskavila.com/?page_id=376).

Slobodna igra omogućuje razvoj temeljnih kompetencija. Jezik se brzo razvija kroz spontani govor unutar malih skupina. Djeca koja ne govore dobro uče kroz konkretne primjere. Uče brzo govoriti kroz stvarne životne situacije ili imitirajući život kroz igru umjesto kroz ciljane

govorne vježbe. Kroz slobodnu igru intenzivno se razvijaju socijalne vještine poput dijeljenja, suradnje, percepcije, poštivanja kulturne i društvene različitosti. Tijekom slobodne igre dijete proživljava različite emocionalne situacije koje uči prepoznati i savladati. Može biti sretno, ljuto, ljubomorno, razočarano, hrabro. Kroz slobodnu igru dijete upoznaje svoje emocije i uči ih kontrolirati, stvarajući prostor i igru koja odgovara njegovim emotivnim potrebama (primjerice, plašljivo dijete koje gradi visoku barijeru da se usudi biti hrabro). Igrajući se prirodnim predmetima ili nedefiniranim igračkama, dijete koristi svoju maštu slobodno. Mali štapići mogu postati špageti, a veliki štap gitara. Prije nego što dijete upozna simbole poput brojeva i slova, koristi oblike slobodne simbolike na temelju nadahnuća iz različitih oblika objekata s kojima se igra (https://www.sumskavila.com/?page_id=376).

Kod slobodne igre djeca se služe oponašanjem. Ako odgojiteljica u skupini šije haljine za lutke ili popravlja igračke, neka djeca će joj doći pomoći, a neka će je oponašati u različitim centrima. Odgojitelji tada trebaju samo pružiti podršku djeci koja imaju ograničenu maštu (Seitz i Hallwachs, 1997).

5.5. Radno-praktične aktivnosti

Iako waldorfski dječji vrtići imaju naglasak na umjetničkim aktivnostima, one se isprepliću s radno-praktičnim aktivnostima. Djeca učeći promatranjem i oponašanjem već s tri godine mogu nožem oguliti jabuku, pilom prerezati komad drveta ili zakucati čavao. Sve je to moguće jer se upotrebljavaju *pravi* alati ili pribor u kuhinji, vrtu ili radionici. Djeca uče plesti, heklati, obrađivati vrt (Seitz i Hallwachs, 1997). Steiner smatra kako bavljenje radno-praktičnim aktivnostima priprema dijete da svoju volju aktivira u mišljenju (Calgren, 1991). U nastavku je prikazan primjer iz prakse³ za jednu takvu aktivnost iz waldorfskog dječjeg vrtića. Dugoročni projekt odgojiteljice bila je izrada drvene žlice. Na početku školske godine odgojiteljica je u skupinu donijela granu jabuke koju je krenula obrađivati. Djeca su joj postavljala pitanja što će to biti, na što im ona, naravno, nije pružala gotove odgovore, nego ih je pitala što misle da bi to moglo biti. Djeca su davala maštovite odgovore poput veslo, mač, vilica i slično. Kada je u proljeće bila pri kraju s rezbarenjem, djeca su prepoznala da je riječ o žlici te su željno iščekivala da je dovrši kako bi njome mogli posluživati variva. Djeca su željela pomoći odgojiteljici te im je ona to dopuštala, koristeći siguran alat za djecu. Djeca su primijetila da im je brušenje

---

³ <https://www.waldorftoday.com/2014/01/the-role-of-purposeful-work-in-a-waldorf-kindergarten/>, preuzeto 19. 7. 2024.

zahtjevno zbog čvrstoće drveta. Promatrajući odraslu osobu kako radi na teškoj aktivnosti cijele godine, djeca su svjedočila naporu i nagradama od upornosti u dovršavanju projekta. Također su naučila da marljiv rad ima svrhu. Da bi dijete razumjelo samodisciplinu i samokontrolu, prvo mora doživjeti i promatrati to kod odraslih koji ih okružuju.

5.6. Ritmičko kolo

Glavni sadržaj ritmičkog kola temelji se na velikim godišnjim svetkovinama. Djeca u kolu sudjeluju prvenstveno kroz oponašanje: imitiraju govor i pokrete odgojitelja te preuzimaju njegovo unutarnje raspoloženje. Svako dijete sudjeluje prema svojem temperamentu i karakteru. Djeca najprije stoje u krugu i samo promatraju te se nakon nekog vremena priključe aktivnosti. Ponekad djeca preuzmu glavnu ulogu u aktivnosti. Ritmičko kolo iziskuje koncentraciju, da se pazi na ritam, na okupljanje i razdvajanje, na glasnoću i tišinu te na snagu i nježnost (Seitz i Hallwachs, 1997).

U kolu se pokretom na maštovit način izražavaju i upoznaju stvari i pojave iz okoline, naprimjer cvijet koji raste i cvijeta, vjetar koji puše, kapljice kiše koje padaju te drugo. Kad dijete te događaje izražava pokretima uz govor i pjevanje, ono optimalno njeguje jezik i govor te razvija glazbene i stvaralačke sposobnosti (<https://www.waldorfskidjecjivrticneven.hr/aktivnosti-u-vrticu/>).

5. Waldorfski odgojitelj

Izgledi pojedinca da otkrije svoje unutarnje izvore ovise o brizi koju pruža odgojitelj. Najvažniji zadatak odgojitelja je podržati individualnu nadrealnost. Ključno je da odgojitelj kao osoba koja se bavi odgojem i obrazovanjem djece uspostavi živ odnos s njima te može svojim cjelokupnim karakterom uroniti u dušu i biće mladog čovjeka u njegovu razvoju. Odgojiteljeva samozatajnost je od najveće važnosti. On mora živjeti u dječjem okruženju tako da dječji duh, kroz simpatiju, može razvijati vlastiti život. Odgojitelj ne smije djecu učiniti vlastitim odrazom niti ih prisiljavati da nose ono što je njemu. Mora odgajati uklanjajući fizičke i duševne prepreke kako bi okolina omogućila dječjem duhu da u punoj slobodi zakorači u život (Carlgren, 1991). Tijekom prva dva sedmogodišnja razdoblja, kada dijete uči kroz oponašanje, odgojitelj nosi veliku odgovornost. Ako je svjestan svojeg nepoželjnog ponašanja koje utječe na djecu, treba naučiti kako da se svlada prije nego što krene raditi s djecom jer su njegova ličnost i duhovnost puno važnije za djecu naspram sadržaja aktivnosti i didaktičkih materijala. Stoga, Steiner predlaže specifične meditacijske i teorijske vježbe koje će pripremiti odgojitelja za njegovu zadaću i pomoći mu u rješavanju problema s kojima se može suočiti. Odgojitelj koji preko tih vježbi upozna samog sebe i na kojem se vidi da radi na sebi, djeca će prepoznati kao prirodan autoritet. Takvi odgojitelji će imati puno manje problema s disciplinom (Seitz i Hallwachs, 1997).

Odgojitelji u waldorfskim vrtićima su i sami sljedbenici antropozofije te je naglasak na radu na samom sebi, jer se jedino tako može pružiti kvalitetna podrška djetetu u razvoju. Oni stvaraju okruženje koje podržava cjelovit razvoj djeteta kroz empatiju, kreativnost i razumijevanje. Waldorfski odgojitelji trude se uspostaviti živu i blisku vezu s djecom, prepoznajući i njegujući njihove individualne potrebe i potencijale. Nadasve, njihov je zadatak podržati i poticati unutarnji razvoj djeteta, omogućujući mu da se izrazi i raste u slobodnom i podržavajućem okruženju.

6. Zaključak

Waldorfska pedagogija koja proizlazi iz antropozofije jedna je od alternativnih pedagogija koja i dalje živi u svijetu, što znači da ljudi primjećuju njezin značaj. Rudolf Steiner neumorno je radio na njoj kroz brojna održana predavanja u kojima je pojašnjavao svoja viđenja pedagogije koju je stvorio. On je prepoznao da odgoj ima veliko značenje za ljudsku populaciju. Ova pedagogija odgaja tijelo, dušu i duh djeteta.

Stoga, waldorfska pedagogija veliki značaj pridaje djetetu od kojeg sve započinje. Ona želi pružiti temelje djetetu kako bi kao odrasla osoba znao živjeti na moralan način. To se postiže tako da dijete oponaša dobre uzore. Dobri uzori trebaju biti odgojitelji i roditelji koji tijekom cijelog života trebaju raditi na sebi. Oponašanje je prirodan način na koji dijete uči, ali za to mu je još, osim uzora, potrebna sigurnost. Sigurnost se postiže rutinom i ritmom. Ritam koji se ponavlja uvijek je isti, ponavlja se kroz svaki dan, tjedan i godinu. Osim što pruža djetetu sigurnost koja mu je potrebna, pruža i nadogradnju sjećanja. Ta sjećanja zasigurno su prožeta različitim svetkovinama koje se obilježavaju u waldorfskim dječjim vrtićima, a kojima waldorfska pedagogija također pridaje veliku pozornost. Svetkovine su dio naše tradicije koja je uistinu bogata.

Sve se to događa u toplom prostoru, koji je obogaćen prirodnim materijalima kojima djeca mogu izražavati svoju kreativnost. Svoju kreativnost koja kod djece proizlazi iz duše djeca mogu prikazati kroz različite umjetničke aktivnosti. Umjetničke aktivnosti su jako cijenjene u waldorfskoj pedagogiji te se odnose na likovne i glazbene aktivnosti. Likovne aktivnosti poput slikanja, a glazbene se odnose na ritmička kola i euritmiju. Euritmija koja je posebna umjetnost kroz koju dijete sve ono što možda i ne može verbalizirati, kaže kroz svoj pokret. Za sve ovo je zaslužan odgojitelj koji na nenametljiv način sve pomno planira i prati dijete u stopu.

Jedino što waldorfska pedagogija ne podržava jesu mediji, jer smatra da ne daju stvarnu sliku te na taj način još više zbunjuju djecu. Ovo je jedini dio gdje se ne podudaram s mišljenjem waldorfske pedagogije, jer smatram da u današnje vrijeme nije moguće pobjeći od medija. Mediji, kao i sve u životu, imaju i dobru i lošu stranu. Smatram da bi odgojitelj koji već radi na sebi znao pravilno pristupiti medijima kojima bi se djeca služila. Svakako da je ovdje waldorfska pedagogija izvrsno nadoknadila taj nedostatak medija tako da pruža djeci da sama stvaraju svoje

slikovnice i sviraju glazbene instrumente te tako obogatila učenje, a i sam razvoj djece. Vjerujem da ove neke aktivnosti djeca u klasičnim vrtićima možda nisu na taj način dotakla.

Na dijete ostavlja najveći trag ono što mu se dogodilo u najranijoj dobi. Zato odgojitelji trebaju često činiti samorefleksiju kako bi na dijete prenijeli ono najbolje što će im poslužiti kao *alat* u kasnijem životu.

Waldorfska pedagogija govori i o partnerskom odnosu odgojitelja i roditelja. Jedino na taj način možemo dobiti potpuni uvid u dijete koje nam je najvažnije. Dijete time dobiva emocionalnu stabilnost koja mu je potrebna kako bi razvijao sve svoje ostale vještine koje su mu prijeko potrebne za život.

Literatura

Bakota, R. (2007). *Rudolf Steiner*. Zagreb: Sipar d. o. o.

Bezić, Ž. (1999). Waldorfska pedagogija. *Crkva u svijetu*, 34 (4), 437–449. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/50823>

Blavatsky, H. P. (2020). *Ključ teozofije*. Beograd: Metaphysica.

Caelgren, F. (1991). *Odgoj ka slobodi*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju.

Doutlik, K. (2015). Status medija u waldorfskoj školi. *Medijska istraživanja*, 21 (1), 101–119. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/142066>

Seitz, M, Hallwachs, U. (1997). *Montessori ili Waldorf?: knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*. Zagreb: Educa.

Steiner, R. (1995). *Suvremeni odgoj djece i mladeži*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatska.

Steiner, R. (2002). *Antropozofija*. Zagreb: Antropozofsko društvo „Marija Sofija“.

Steiner, R. (2007). *Božić*. Zagreb: Top dan d. o. o.

Valjan Vukić, V. i Berket, J. (2018). Tijek pedagoške godine u Waldorfskim dječjim vrtićima. *Magistra Iadertina*, 13 (1), 207–227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/217844>

Valjan Vukić, V., Miočić, M. (2014). Estetski odgoj u waldorfskoj pedagogiji. U R. Bacalja i K. Ivon (ur.) *Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa Dijete i estetski izričaji*, str. 37–29. Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

Waldorfski dječji vrtić Mala vila (2022). *Godišnji plan i program odgojno-obrazovnog rada za pedagošku 2022./2023. god.* Rijeka.

<https://www.waldorfskidjecjivrticneven.hr/ritam/>, preuzeto 8. 7. 2024.

<https://www.waldorfska-skola.com/hr/dogadjanja/svetkovina-miholje>, preuzeto 9. 7. 2024.

<https://www.waldorfska-skola.com/hr/dogadjanja/svetkovina-martinje>, preuzeto 9. 7. 2024.

<http://thewonderofchildhood.com/2011/07/waldorf-kindergarten-birthdays/>, preuzeto 9. 7. 2024.

https://www.sumskavila.com/?page_id=376, preuzeto 18. 7. 2024.

<https://www.waldorfskidjecjivrticneven.hr/aktivnosti-u-vrticu/>, preuzeto 18. 7. 2024.

<https://www.waldorftoday.com/2014/01/the-role-of-purposeful-work-in-a-waldorf-kindergarten/>,
preuzeto 19. 7. 2024.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Sara Živković
